

Руслан ЖИРАК,
старший викладач
ЗВО «Університет Короля Данила,
м. Івано-Франківськ, Україна
ruslan.zhyrak@ukd.edu.ua

УРБОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ с. КОСМАЧ (КОСІВСЬКИЙ РАЙОН, ІВАНО- ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Урбоекологічні взаємодії відіграють важливе значення у формуванні планувальної організації населених пунктів, і їх необхідно обов'язково враховувати при розробці або оновленні усього комплексу містобудівної документації.

Зважаючи на складну сьогоденішню ситуацію в країні, а також відповідно до Концепції сталого розвитку населених пунктів [5], Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року [10], Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки [9] пріоритетними завданнями у сфері містобудування і територіального планування є гарантія безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості населених пунктів.

На нашу думку, життєстійкість, у контексті населених пунктів, – це здатність урбоекосистеми швидко реагувати на будь-які зовнішні чи внутрішні негативні фактори або агенти, ефективно до них адаптуватися та зберігати свою функціональну структуру. Таким чином, життєстійкість середовища населених пунктів є сумою всіх компонентів системи «людина–природа–діяльність» [4].

За адміністративним поділом Івано-Франківська область включає: 6 районів, 804 населені пункти, з них 240 мають статус гірських (12,7 % від загальної площі області), де проживає майже 30,0 % населення. Варто зазначити, що переважна частина населення області проживає у сільських поселеннях – 56,4 % [1].

Щодо екологічних факторів, які мають або можуть мати вплив на розвиток гірських територій, найсуттєвішими, на нашу думку, є або можуть бути: рельєф, клімат, лісові, земельні,

мінеральні ресурси, демографічна ситуація, забруднення довкілля, знищення біорізноманіття. Особливо небезпечним фактором є деградація гірських територій у зонах формування водозаборів [2, 3, 7].

Гірський рельєф та густа гідрологічна мережа стали визначальними і мали найсуттєвіший вплив на розташування поселень Карпатського регіону на підвищених вододільних ділянках. Також, визначальним є вплив цих факторів на розміри населених пунктів, розгалуженість генеральних планів, особливості заселення [2, 3].

Варто зазначити, що гірські поселення рекреаційного профілю, в тому числі село Космач Косівського району Івано-Франківської області [8], яке є об'єктом нашого дослідження, надзвичайно динамічна система, оскільки з часом вони можуть суттєво кількісно і якісно змінюватися, а рекреація, є одним із визначальних факторів, які викликають ці зміни. Головна відмінність поселень рекреаційного спрямування Українських Карпат від природних екосистем визначається домінуванням людини, яка штучно створює і регулює потоки речовини й енергії, формує і розриває трофічні ланцюги, впливає на процеси тепло- і водообміну, створює середовище свого існування [3].

Часто виникає питання про те, яка форма розселення – міська або сільська – більш екологічна? Багато хто вважає, що сільська форма розселення гармонійніше поєднується з природою, оскільки індустриальні навантаження на природу тут начебто менші. Проте, сучасне сільське господарство пов'язане зі значними антропогенними навантаженнями на природне середовище. Міська і сільська форми розселення можуть бути досить екологічними й, навпаки, відрізнятися надто агресивним впливом на природне середовище. Вся справа в конкретних соціально-економічних, природних, кліматичних та інших умовах [3].

Детальне дослідження проведено на прикладі с. Космач (1412 р.) Косівського району Івано-Франківської області. Космацька територіальна громада утворена 18 грудня 2016 року в

рамках адміністративно-територіальної реформи 2015 року. До складу громади увійшли населені пункти: с. Космач, с. Брустурів, с. Прокурава. Площа – 105,7 км². Чисельність населення – 9046 чол. Село Космач, центр територіальної громади, займає площу 84,309 км². Чисельність населення – 5839 чол. (01.01.2019). Географічне розташування населеного пункту: 48°20′01′ північної широти, 24°49′08′ східної довготи. Висота над рівнем моря 520–660 м. Присілки: Рушір, Віпчина, Погір, Мел, Андрійцево, Багна, Бані, Медвежий, Доцаний, Почоса, Діл, Кляуза, Плаюци, Лішів, Горішнє, Центр, Царина, Прокіреци, Завоєли, Буковець, Віпчинка, Ставник, Клифа, Грунь, Облаз, Сиглін, Рунок, Прелуки, Запогариця, Черешенька [6]. За старим генпланом 1980 року налічувалося 20 присілків, 1964 двори і 5721 чол. Згідно з оновленим генеральним планом с. Космач структурно-планувальною одиницею населеного пункту є квартали з одно- та двосторонньою забудовою садибного типу. Село має розосереджену моноцентричну планувальну структуру лінійно-радіального типу. Забудова населеного пункту представлена змішано-квартальною планувальною структурою. На території с. Космач налічується 2320 садибних житлових будинків та 3 багатоквартирні житлові будинки (гуртожитки) [6].

На основі проведених всебічних досліджень, зокрема вивчення архівних та аналітичних матеріалів, експедиційних виїздів, натурних спостережень, нами виявлено такі головні урбоекотологічні проблеми с. Космач:

- забруднення річки Пістинька та її численних правих і лівих приток;
- забруднення річки Рушір із притоками (потокami);
- недостатня кількість сучасних очисних споруд;
- забруднення підземних вод;
- несанкціоновані вирубки лісу;
- високий ризик виникнення повеней, зсувів, підтоплень;
- порівняно низька родючість ґрунтів;
- недостатня інвентаризація земель і високий відсоток синантропізації;

- забруднення довкілля через постійне зростання антропогенного навантаження;
- стихійні сміттєзвалища та проблема утилізації твердих побутових відходів;

- спалювання побутового та природного сміття;
- знищення біорізноманіття.

Головні урбоекологічні переваги с. Космач:

- розвинута гідрологічна мережа;
- заліснення довколишніх територій;
- значна кількість пам'яток природи різного значення та об'єктів ПЗФ;
- природні мінеральні ресурси;
- високий рівень біорізноманіття;
- мальовничість ландшафтів;
- велике різноманіття туристично-рекреаційних та екологічних об'єктів.

Отже, на нашу думку, одним із першочергових і стратегічно важливих завдань є проведення ефективної місцевої та регіональної політики у сфері ефективного та раціонального природокористування, спрямованої передусім на врахування впливу урбоекологічних факторів і їхніх взаємодій, особливостей просторового розвитку конкретного населеного пункту чи територіальної громади, а також вирішення урбоекологічних проблем регіону, що в перспективі може стати запорукою успішного розвитку гірських територій.

Список використаних джерел

1. Жирак Р. М. Деякі аспекти типізації міських поселень Івано-Франківської області. // Інновації в архітектурі, дизайні та мистецтві: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ (травень 2023 р.), М-во культури та інформаційної політики України, М-во освіти і науки України, Національна акад. образ. мист-ва і арх-ри [за ред.: О. А. Трошкіної]. Київ: НАОМА, 2023. С.59–61.
2. Жирак Р. М. Керований розвиток малих поселень рекреа-

- ційного профілю Івано-Франківщини. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. Ред. В. В. Товбич. К., КНУБА, 2019. Вип. 55. С. 227–243.
3. Жирак Р. М. Особливості просторової структури гірських поселень рекреаційного профілю Українських Карпат: урбоекологічний аспект. // Містобудування та територіальне планування. 2021. Вип. 78. С. 224–235.
 4. Жирак Р. М. Феномен життєстійкості як складова розвитку урбоекосистем. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.техн. збірник / Відпов. Ред. В. В. Товбич. К., КНУБА, 2022. Вип. 64. С. 179–194.
 5. Концепція сталого розвитку населених пунктів. Схвалена Постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1359-xiv>
 6. Космач. Генеральний план населеного пункту. URL: <https://kosmacka-gromada.gov.ua/>
 7. Кучерявий В.П. Урбоекологія. Львів : Вид-во «Світ», 1999. 320 с.
 8. Про статус гірських населених пунктів в Україні. Закон України від 13.12.2005 р. № 56/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95ВР#Text>
 9. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.if.gov.ua/strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoyi-oblasti>
 10. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>